

The Role of Media and Virtual Space in Preventing drug Crimes

Jafar Abbasnejad¹, Mahmoud Abbasi^{2*}, Fatemeh Ahadi¹, Jamal Beigi¹

1. Department of Criminal Law and Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

2. Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: The attractiveness, public acceptability and expansion of virtual space in different dimensions among the general strata of society on the one hand and the diverse functions of the cyberspace platform on the other hand have caused the growth of drug crimes in this platform and it has gone from the traditional mode of only being in the real space. The purpose of this research is the role of media and cyberspace in the prevention of drug crimes in its various dimensions in the society.

Method: The current research is of a descriptive-analytical type, which is practical in terms of purpose and was written with a library document method.

Ethical Considerations: In all stages of writing the present research, while respecting the originality of the texts, honesty and trustworthiness have been observed.

Results: The present research shows that virtual space, while providing an environment for informing and making people responsible, paves the way for social participation and many other opportunities and therefore can play a significant role in prevent drug crimes.

Conclusion: The results of the research show that the media and virtual space have many capabilities to apply social and situational preventive measures to deal with drug crimes. In this regard; institutionalizing the culture of correct use of cyberspace, victimization, awareness and responsibility are considered the most important capabilities of media and virtual space in the social prevention of drug crimes and the management of cyberspace is the prevention of gravity. Removing, increasing the risks considered for committing crimes, eliminating the opportunities to commit crimes, developing official supervision, disrupting illegal markets and suppressing or deteriorating or preventing or destroying benefits/profits are also among its most important capabilities in There are measures to prevent these crimes.

Keywords: Drug Crimes; Media; Virtual Space; Prevention

Corresponding Author: Mahmoud Abbasi; **Email:** dr.abbasi@sbmu.ac.ir

Received: October 21, 2024; **Accepted:** January 19, 2025; **Published Online:** March 04, 2026

Please cite this article as:

Abbasnejad J, Abbasi M, Ahadi F, Beigi J. The Role of Media and Virtual Space in Preventing drug Crimes. Medical Law Journal. 2025; 19: e40.

مجله حقوق پزشکی

دوره نوزدهم، ۱۴۰۴

Journal Homepage: <http://ijmedicalaw.ir>

نقش رسانه و فضای مجازی در پیشگیری از جرائم دارویی

جعفر عباس نژاد^۱، محمود عباسی^{۲*}، فاطمه احدی^۱، جمال بیگی^۱

۱. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.
 ۲. مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: جذابیت، مقبولیت عمومی و گسترش فضای مجازی در ابعاد مختلف بین اقشار عمومی جامعه از یک طرف و کارکردهای متنوع بستر فضای سایبری از طرف دیگر باعث رشد جرائم دارویی در این بستر شده و از حالت سنتی صرف در فضای واقعی خارج شده است. هدف تحقیق حاضر نقش رسانه و فضای سایبر در پیشگیری از جرائم دارویی در ابعاد مختلف آن در جامعه می‌باشد.

روش: پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی بوده که از نظر هدف کاربردی بوده و با روش اسنادی کتابخانه‌ای به نگارش درآمده است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: تحقیق حاضر نشان می‌دهد که فضای مجازی ضمن فراهم‌نمودن محیطی برای آگاه‌سازی و مسئول‌سازی اشخاص، زمینه را برای مشارکت اجتماعی و بسیاری از فرصت‌های دیگر هموار نموده و از همین رو می‌تواند نقش به‌سزایی در پیشگیری از جرائم دارویی ایفا نماید.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که رسانه و فضای مجازی قابلیت‌های متعددی برای اعمال اقدامات پیشگیرانه اجتماعی و وضعی برای مقابله با جرائم دارویی دارد. در این راستا، نهادینه‌کردن فرهنگ استفاده صحیح از فضای سایبر، بزه‌دیده‌زدایی، آگاه‌سازی و مسئول‌سازی از مهم‌ترین قابلیت‌های رسانه و فضای مجازی در پیشگیری اجتماعی از جرائم دارویی محسوب می‌شوند و مدیریت فضای مجازی، پیشگیری از گذر جاذبه‌زدایی، افزایش خطرهای مد نظر برای ارتکاب جرم، از بین‌بردن فرصت‌های ارتکاب جرم، توسعه نظارت‌های رسمی، برهم‌زدن بازارهای غیر قانونی و تضییق یا زوال یا جلوگیری یا از بین‌بردن منافع/ سود نیز از مهم‌ترین قابلیت‌های آن در جهت پیشگیری وضعی از این جرائم می‌باشند.

واژگان کلیدی: جرائم دارویی؛ رسانه؛ فضای مجازی؛ پیشگیری

نویسنده مسئول: محمود عباسی؛ پست الکترونیک: dr.abbasi@sbmu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۳۰؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۱۳

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Abbasnejad J, Abbasi M, Ahadi F, Beigi J. The Role of Media and Virtual Space in Preventing drug Crimes. Medical Law Journal. 2025; 19: e40.

مقدمه

در جهان امروز وقتی صحبت از پیشگیری (هر حوزه‌ای) به میان می‌آید، اولین چیزی که ذهن‌ها را درگیر می‌کند، رسانه است. رسانه‌ها منابع عمده آفرینش و پویایی فرهنگ به شمار می‌روند. قدرت و توان این ابزارهای فکری از پایه‌های آنچنان بلندی برخوردار است که بدون حضور آن، دسترسی به جامعه‌ای با فرهنگ پویا، دست‌نیافتنی و محال است. به غیر از موارد یادشده رسانه‌ها در تولید جرم و فضای منبعث از آن و هم در پیشگیری از جرم نقش می‌آفرینند، به گونه‌ای که نقش و کارکرد آن مورد توجه همگان قرار گرفته است، زیرا دانش عمومی از جرم و جنایت و عدالت تا حد زیادی از رسانه‌ها با رواج دیدگاه رسانه‌سالاری که از قدرت بالای رسانه‌ها در القا و تأثیرگذاری بر روی مخاطبان به عمل می‌آورد و برای مخاطبان در قبال پیام‌های رسانه‌های عمومی نقش انفعالی و تأثیرپذیر قائل هستند، به دست می‌آید (۱). زمانی که صحبت از رسانه و فضای مجازی به میان می‌آید، مردم اغلب به رایانه‌ای فکر می‌کنند که به اینترنت متصل است، در حالی که این فقط بخش بسیار کوچکی از فضای مجازی را تشکیل می‌دهد. اینترنت، فضایی شامل چندین محیط است، گرچه بین محیط‌های مختلف آن هم‌پوشانی وجود دارد، ولی هر محیط از لحاظ ویژگی‌های ارتباطی، مستقل به شمار می‌آید. برخی مشخصه‌های بنیادین که به هنگام تجربه این محیط‌ها بر رفتارهای ما اثر می‌گذارند، با یکدیگر متفاوت‌اند (۱). از نگاه دیوید بل (David Bell) (۲۰۰۱ م.) فضای مجازی فقط مجموعه‌ای از سخت‌افزار نیست، بلکه مجموعه‌ای از تعاریف نمادین است که شبکه‌ای از عقاید و باورها را در قالب داد و ستد «بیت» رد و بدل می‌کنند. فضای مجازی زمان و مکان نمی‌شناسد، همه جایی و همه مکانی است.

در کنار محاسن بی‌شماری که این فناوری‌های نوین برای بشر داشته، از آسیب‌ها و جرائم نیز مصون نیست. ابزارهای مجازی همان‌گونه که فعالیت‌های مجاز را تسهیل و دسترسی بشر به نتایج را سهل‌تر نموده، همان اندازه ارتکاب فعالیت‌های غیر مجاز را نیز سرعت بخشیده است. از همین رو، امروزه بخش

عمده‌ای از جرائم در فضای مجازی ارتکاب می‌یابد. در این بین یکی از مهم‌ترین جرائمی که با سوءاستفاده از فضای مجازی و قابلیت‌های رسانه‌ای آن ارتکاب می‌یابد، جرائم دارویی هستند. در فضای سایبری درباره انواع داروها، نحوه استفاده و اثرات آن‌ها، اطلاعات مهمی در دسترس عموم قرار می‌گیرد که این امر نوعاً موجبات القای مصرف خودسرانه دارو در بین افراد جامعه می‌گردد و در این میان افراد سودجو با استفاده از بستر فضای مجازی جهت گسترش دامنه فروش دارو یا داروهای خاص را فارغ از اثر درمانی آن‌ها و نحوه تجویز و نگهداری استاندارد و مجوز فروش آن داروها، اقدام به تبلیغات و موجب تشویق مصرف‌القایی دارو می‌شوند. مسأله مهم دیگر اینکه، برخی از سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی در زمینه گسترش مصرف دارو فعالیت دارند، ابتدا فرهنگ استفاده از دارو را در بیننده جا می‌اندازند و پس از آنکه مصرف خودسرانه دارو امری عادی قلمداد گردید، اقدام به تبلیغ و فروش آن در سطح گسترده می‌نمایند. برای کنترل کارکردهای فضای مجازی جهت پیشگیری از تکوین جرائم دارویی، لازم است رابطه این فضا با ارتکاب جرائم دارویی و گسترش توزیع و فروش غیر مجاز و مصرف بی‌رویه دارو در جامعه بررسی گردد و بنا بر نوع رابطه‌ای که وجود دارد، الگوی مناسب پیشگیرانه در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی ناشی از فضای مجازی ارائه شود.

روش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی بوده که از نظر هدف کاربردی بوده و با روش اسنادی کتابخانه‌ای به نگارش درآمده است.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها

تحقیق حاضر نشان می‌دهد که فضای مجازی ضمن فراهم‌نمودن محیطی برای آگاه‌سازی و مسئول‌سازی اشخاص، زمینه را برای مشارکت اجتماعی و بسیاری از فرصت‌های دیگر هموار نموده و از همین رو می‌تواند نقش به‌سزایی در پیشگیری از جرائم دارویی ایفا نماید.

بحث

۱. گفتار اول: مفاهیم

۱-۱. رسانه: واژه «رسانه» به کسر «ر» به معنای ابزار و وسیله است (۲). رسانه در تعریف ابتدایی و لغوی به معنای ابزاری برای برقراری ارتباط و خبررسانی است، اما در ابعاد کاربردی و نقش راهبردی، رسانه در واقع مجرای است، برای انتقال اهداف و نیت فرستنده برای گیرنده یا همان مخاطب و طبیعی است که این اهداف و نیت پیش از هرچه بسته به مناسبات اقتصادی و بالطبع اقتضای سیاسی و ایدئولوژیک فرستنده می‌باشند.

۱-۲. فضای مجازی: «سایبر (Cyber)» در زبان انگلیسی پیشوند و در زبان فارسی پسوندی است که به کلمات جدید و امروزی متصل می‌شود تا به آن‌ها معنا و مفهوم دهد، به گونه‌ای که مرتبط با فضای رایانه یا «برخط (Online)» باشد. از حیث اصطلاحی فضای سایبر به مجموعه محیط‌هایی همچون اینترنت گفته می‌شود که اشخاص در آن‌ها از طریق رایانه‌های متصل به هم، با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند (۳). در واقع این فضا، از نظر مفهومی، فضایی است که پیام‌های اشخاص در این محیط رد و بدل یا انتقال می‌یابند.

۱-۳. پیشگیری: «پیشگیری، عبارت است از تمامی اقداماتی که از وقوع بزه جلوگیری می‌کند. به عقیده شرمن (Sherman)، هر رویدادی که انجام آن در یک معنای عام و نتیجه آن نشان دهد که از نرخ بزهکاری کاسته شده، می‌تواند پیشگیرانه قلمداد شود» (۴). پیشگیری دارای تقسیم‌بندی‌های متعددی است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها پیشگیری اجتماعی و وضعی است.

۱-۴. جرائم دارویی: دارو عبارت است از کلیه فراورده‌های شیمیایی یا گیاهی که برای تشخیص یا مداوای بیماری به کار می‌رود و نیز کلیه فرآورده‌های تقویتی، تحریک‌کننده و ویتامین‌ها و مانند آنکه در روند تشخیص با مداوای بیماری استفاده می‌شود (۳). منظور از جرائم دارویی، جرائمی است که در روند صحیح تولید، توزیع و خرید و فروش دارو، ایجاد اختلال می‌کند یا زمینه سوءاستفاده متصدیان این امور را فراهم می‌آورد (ماده ۳ قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی اصلاحی ۱۳۷۴/۰۲/۲۷). بدین ترتیب می‌توان گفت که جرائم دارویی، جرائمی هستند که در روند صحیح تولید، توزیع و خرید و فروش دارو اختلال ایجاد می‌کنند و با زمینه سوءاستفاده متصدیان این امور را فراهم می‌سازد.

۲. جرائم دارویی و مصادیق آن: مفهوم جرائم دارویی در قوانین و مقررات تعریف نشده است و تنها به عناوین مجرمانه مربوط به امور دارویی اشاره گردیده است. جرائم دارویی کلیه جرائمی است که در روند صحیح تولید، توزیع، خرید و فروش دارو اختلال ایجاد می‌کند و یا زمینه سوءاستفاده متصدیان این امور را فراهم می‌نماید. با عنایت به قوانین و مقررات جاری در حوزه دارو برخی از رفتارها جنبه تخلف داشته و رفتاری متخلفانه است و در مقابل برخی دیگر نیز مجرمانه بوده و مقنن برای آن مجازات پیش‌بینی نموده است. از مهم‌ترین مصادیق تخلفات دارویی می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- ۱- عرضه و فروش دارو فاقد پروانه ساخت یا مجوز ورود؛
- ۲- تأسیس داروخانه فاقد پروانه؛
- ۳- عرضه و فروش دارو در داروخانه بدون حضور مسئول فنی؛
- ۴- عدم حضور مسئول فنی؛
- ۵- تهیه دارو توسط داروخانه از شبکه‌های غیر رسمی؛
- ۶- عدم ارائه دارو توسط داروخانه در مقابل نسخه پزشک؛
- ۷- گران‌فروشی دارو توسط داروخانه؛
- ۸- نگهداری و عرضه یا فروش داروی فاسد و یا تاریخ گذشته توسط داروخانه؛

بیشتری برای آن قائل می‌شوند. رسانه‌ها به مردم نمی‌گویند که به چه بیاندیشند، ولی به آن‌ها می‌گویند که درباره چه بیاندیشند، مفهوم اصلی این نظریه است (۵). مک کوئیز و شاو پیش‌بینی می‌کنند وقتی رسانه‌ها بر موضوعی تأکید دارند سبب می‌شوند مخاطبان، آن رویکرد را مهم انگارند که خود مستقیماً بر احساس امنیت مؤثر است (۶). وجوه مختلف نظریه برجسته‌سازی را می‌توان بر اساس الگوی ارتباطات به شرح زیر خلاصه کرد: به لحاظ رسانه‌ای، برجسته‌سازی فرایندی است که طی آن رسانه‌ها سعی می‌کنند تا بر ذهنیت مخاطبان به نحوه دلخواه تأثیر گذارند و افکار عمومی را به جهات مورد نظر سوق دهند و این امر از طریق رده‌بندی اهمیت رویدادها، صورت عملی به خود می‌گیرد. تکرار بیش از حد رویدادها، برجسته‌سازی را مشخص می‌سازد، رویدادهایی که نه از ارزش خبری برخوردارند و نه برای مخاطبان مهم تلقی می‌شوند. در فرایند برجسته‌سازی تصاویری که از رسانه ارائه می‌شود با تصاویر جهان واقعی هم‌خوانی ندارد و از آنجا که مخاطب از طریق رسانه با جهان بیرونی در ارتباط است، تصویر ذهنی وی از واقعیات، تصویری رسانه‌ای است.

۳-۲. کاشت (Cultivation Theory): این نظریه بر آثار تدریجی و درازمدت رسانه‌ها به ویژه تلویزیون بر شکل‌گیری تصویر ذهنی مخاطبان از دنیای اطراف و مفهوم‌سازی آنان از واقعیت اجتماعی تأکید می‌کند. نظریه کاشت «جرج گرینر (George Gerbner)» بر روش‌هایی تمرکز دارد که از طریق آن رویارویی گسترده و مکرر با رسانه‌ها در طی زمان به تدریج دیدگاه ما را در مورد دنیا و واقعیت اجتماعی شکل می‌دهد. بر اساس این نظریه، هرچه بیشتر رسانه‌ها را تماشا کنیم دیدگاه ما از جهان شبیه‌تر به دیدگاه رسانه‌ها از جهان خواهد بود. گرینر و همکارانش معتقدند کاشت یک فراگرد بی‌سمت و سو نیست، بلکه شبیه فراگرد جاذبه‌ای است، هر گروه بینندگان ممکن است جهت متفاوتی تلاش کنند، اما همه گروه‌ها تحت تأثیر جریان مرکزی واحدی هستند. از این رو کاشت، بخشی از یک فراگرد دائمی، پویا و پیش‌رونده تعامل میان پیام‌ها و زمینه‌های قبلی است (۷).

۹- عرضه کالاهای غیر دارویی، بهداشتی و آرایشی، لوازم پزشکی و غذایی کودک توسط داروخانه؛

۱۰- گران‌فروشی، لوازم بهداشتی و آرایشی، لوازم پزشکی و غذایی کودک توسط داروخانه؛

۱۱- امتناع از عرضه کالا توسط داروخانه؛

۱۲- تعطیلی غیر مجاز داروخانه؛

۱۳- عدم صدور فاکتور و گران‌فروشی ملزومات پزشکی توسط شرکت‌های توزیعی.

در خصوص جرائم دارویی نیز می‌توان گفت که این نوع جرائم در دو قانون خاص پیش‌بینی شده‌اند. برخی از آن‌ها در قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی (مصوب ۱۳۳۴ ش.) با اصلاحات بعدی، گنجانده شده‌اند و دسته‌ای هم در قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی (مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳) مجمع تشخیص مصلحت نظام آمده است. علاوه بر این در برخی از قوانین عام کیفری، از جمله در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ و قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز مصادیقی از جرائم مرتبط با پزشکی و دارویی پیش‌بینی شده است.

۳. رویکردهای نظری: در ارتباط با رسانه و نقشی که در پیشگیری از جرائم می‌تواند داشته باشد، رویکردهای مختلفی بیان گردیده است که از جمله مهم‌ترین این رویکردها عبارتند از:

۳-۱. برجسته‌سازی: برجسته‌سازی یکی از مهم‌ترین رویکردها در ارتباط با رسانه و تأثیرات آن و همچنین توصیف و تبیین عملکرد وسایل ارتباط جمعی محسوب می‌شود. «دونالد شاو (Donald Shaw)» و «مکسول مک کوئیز (Maxwell McCoy)» که واضع نظریه برجسته‌سازی هستند، در پژوهش «کارکرد برجسته‌سازی مطبوعات» مهندسی افکار عمومی توسط رسانه‌ها را تشریح کرده و نشان داده‌اند رسانه‌ها در قالب گزارش‌های خبری، خط خودشان را پیش می‌برند. به بیان دیگر این نظریه مربوط به رسانه‌ها و سوءاستفاده صاحبان قدرت از افکار عمومی است. هرچه رسانه‌ها به رویدادها اهمیت بیشتری بدهند، مخاطبان ارزش

۳-۴. نظریه انفکاک‌ناپذیری رسانه از فرهنگ (Media Inseparability from Culture Theory): رسانه‌ها جایگاه و فضای بسترسازی فرهنگی، تأمل و ژرف‌اندیشی درباره اهمیت معنا و اندیشه‌ورزی با توجه به متن فرهنگی و ساخت اجتماعی قلمداد می‌شوند که به تقویت و بازسازی الگویی منسجم از معنا و تأسیس قانون ارزشی مبادرت می‌ورزند، بدین ترتیب ارتباطات و فرهنگ محکوم به هم‌زیستی هستند. ارتباطات، محصول فرهنگ است و فرهنگ مشخص‌کننده رمز، ساختار، معنا و زمینه ارتباطی است. از سوی دیگر، ارتباطات محمل و مسیر زندگی فرهنگ است، به گونه‌ای که هیچ فرهنگی بدون ارتباطات قادر به بقا نیست، حتی می‌توان گفت بدون ارتباطات، فرهنگی وجود نخواهد داشت (۸).

۴-۴. نظریه فرهنگ‌سازبودن رسانه (Media Culture Building Theory): فرهنگ‌سازی فرایندی است که موجبات محتواسازی، ساختاریابی، اصلاح بخشی و مشارکت‌دهی اجتماعی را از رهگذر تعامل‌گرایی جوامع فراهم می‌سازد. فرهنگ‌سازی از طریق واسطه‌های فرهنگی در سه مرحله تولید، توزیع و مصرف محصولات فرهنگی مربوط به خلاقیت‌های بشری در عرصه هنر و دانش صورت می‌پذیرد که موجب تغییر افراد با محیط پیرامون می‌شود. به نظر «تاملینسون (Tomlinson)» ارتباطات فرهنگ ساز است؛ از آن رو که بعد عمده ارتباطات، پیوستگی فرهنگ‌ها و ارتباط انسان‌ها به گونه‌ای فرهنگی است. به نظر کارلسون و همکاران، فرهنگ‌سازی از طریق رسانه به معنای انتقال محتویات فرهنگی شامل اعتقادات، تصاویر، برداشت‌ها، افکار، مفاهیم و ارزش‌هایی است که بر رفتار، پوشش‌ها، سنت‌ها و سبک زندگی افراد در جامعه تأثیر می‌گذارد (۸). با توجه به قابلیت‌های یادشده، متولیان مربوطه، از جمله وزارت بهداشت و درمان باید با استفاده از رسانه‌های یادشده، مصرف درست از دارو و مراجع و منابع قانونی توزیع قانونی آن را فرهنگ‌سازی و زمینه کاهش آسیب‌های اجتماعی و ارتکاب جرائم دارویی را فراهم نمایند.

۴. محدودیت یا ممنوعیت حاکم بر عرضه و فروش دارو: نگاهی به قوانین و مقررات جاری و به ویژه دستورالعمل‌های صادره در سطح بین‌المللی و اروپایی مؤید این حقیقت هستند که عرضه و فروش دارو و تبلیغات آن در فضای مجازی با ممنوعیت و محدودیت‌هایی مواجه می‌باشد. دستورالعمل ۲۰۰۱/۸۳ پارلمان و شورای اروپا مورخ ۶ نوامبر ۲۰۰۱ دایر بر «بازاریابی، تولید، طبقه‌بندی، توزیع و تبلیغ محصولات دارویی مورد استفاده افراد انسانی» است. این دستورالعمل به وسیله دستورالعمل ۲۰۰۴/۲۷ پارلمان و شورای اروپا مورخ ۳۱ مارس ۲۰۰۴، دستورالعمل در نهایت توسط دستورالعمل ۲۰۰۹/۵۳ مورخ ۱۸ ژوئن ۲۰۰۸-۰۹ و ۲۰۰۸/۲۹ مورخ ۱۱ مارس مورد اصلاح واقع شد. این اصلاحات ماهیت فنی داشته و لازم نیست که دول عضو آن‌ها را در قوانین خود اعمال کنند. دستورالعمل ۲۰۰۱/۸۳ و دستورالعمل اصلاحی ۲۰۰۴/۲۷ راجع به تبلیغات محصولات دارویی می‌باشند. در دستورالعمل اصلاحی اخیرالذکر، محصولات دارویی ۲ دسته هستند: ۱- منوط به نسخه (تجویز) پزشکی هستند؛ ۲- منوط به نسخه (تجویز) پزشکی نیستند؛ به موجب دستورالعمل ۲۰۰۱/۸۳، تبلیغ محصولات دارویی، دربرگیرنده هرشکلی از اطلاع‌رسانی از طریق مراجعه حضوری یا عملیات نظرسنجی یا مشوق‌هایی که برای توضیح و آگاهی، تجویز، تأمین، فروش یا مصرف محصولات دارویی طراحی شده‌اند، می‌شود. همچنین وفق دستورالعمل ۲۰۰۵/۸۳، تبلیغ محصولات دارویی باید استفاده معقولانه از محصول دارویی را از طریق ارائه آن به صورت بی‌طرفانه و بدون مبالغه در خصوص مزایای آن محصولات، تشویق نماید و نباید همراه‌کننده باشد. از بررسی این دستورالعمل‌ها نتیجه می‌گیریم که تبلیغات محصولات دارویی یا خطاب به عموم مردم یا خطاب به متخصصین واجد صلاحیت تجویز آن‌ها می‌باشند. اگر محصولات دارویی خطاب به عموم باشند، تبلیغ آن‌ها در دو صورت بر اساس دستورالعمل ۲۰۰۱/۸۳ ممنوع است: ۱- داروهایی که با تجویز پزشک باید مصرف شوند؛ ۲- داروهایی که حاوی ترکیبات روانگردان (پسیکو تروپ)، آرامش‌بخش (مواد مخدر) در حد

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاقی زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.

۱۴۰۴

است و می‌تواند در تدوین آیین‌نامه موضوع ماده ۷۹ قانون تجارت الکترونیکی سودمند باشد.

همچنین بر اساس تبصره ۲ ماده ۱۷ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۹۲/۰۶/۱۲، افراد صنفی مجاز نیستند برای جلب مشتری درباره محصولات، کالاها یا خدمات، برخلاف واقع تبلیغ نمایند، در غیر این صورت طبق ماده ۶۸ همین قانون با آنها رفتار خواهد شد. بنابراین هیچ فرد حقیقی و حقوقی که تولید، توزیع و فروش مواد خوراکی و آشامیدنی می‌کند، نمی‌تواند از طریق تبلیغ و ارائه اطلاعات نادرست خریدار خود را فریب دهد. پیش از این، در هیچ یک از قوانین موجود در حوزه مواد خوراکی، به این مطلب توجهی نشده بود. لازم به ذکر است بر اساس قانونی که اخیراً تصویب شده (۱۳۹۷/۰۴/۰۹) تحت عنوان قانون ممنوعیت تبلیغات و معرفی محصولات و خدمات غیر مجاز و آسیب‌رسان به سلامت در رسانه‌های ارتباط جمعی داخلی و بین‌المللی و فضاهای مجازی، به تبلیغات خلاف واقع در حوزه مواد خوراکی و آشامیدنی پرداخته شده و برای مرتکب این جرائم علاوه بر حبس و جزای نقدی، جبران خسارت نیز مقرر شده است. همچنین در سال ۱۳۸۸ در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، این موضوع در ماده ۷ آن آمده که تبلیغات خلاف واقع و ارائه اطلاعات نادرست که موجب فریب یا اشتباه مصرف‌کننده از طریق وسایل ارتباط جمعی رسانه‌های گروهی و برگه‌های تبلیغاتی شود، ممنوع است و مجازات متخلفین بر اساس ماده ۱۹ همین قانون است. در ضمن مورخ ۱۳۸۵/۰۴/۰۳ دستورالعمل نحوه تبلیغ و آگهی‌های دارویی و مواد خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی و امور پزشکی به تصویب رسید که در آن شرایط مواد خوراکی و آشامیدنی مجاز به تبلیغ آمده است.

۵. **پیشگیری از جرائم دارویی:** پیشگیری را می‌توان یکی از راهبردهای اساسی در حوزه کنترل جرائم برشمرد که دربردارنده مجموعه راهکارهای مستقیم و غیر مستقیم با هدف ایجاد امکانات و موقعیت‌های بازدارنده از وقوع جرم و کج‌روی طراحی و تدوین می‌شود. پیشگیری به انواع مختلفی تقسیم‌بندی می‌شود که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به

تعریف کنوانسیون‌های بین‌المللی نظیر کنوانسیون‌های ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ سازمان ملل متحد می‌باشند؛ در اتحادیه اروپایی تبلیغ محصولات دارویی خطاب به عموم باید مبتنی بر این امر باشد که محتوای داده پیام یک تبلیغ است و محصول مورد نظر به عنوان یک محصول دارویی معرفی شده است و شامل نام محصول، نام مستعار، اطلاعات لازم جهت استفاده صحیح از آن شود، به علاوه به موجب دستورالعمل ۲۰۰۱/۸۳، رعایت موارد ذیل ضروری است: ۱- این تأثیر را ایجاد نکند که مشاوره پزشکی یا عملیات جراحی غیر لازم است، خصوصاً با پیشنهاد معالجه از طریق راه دور؛ ۲- با عبارت هشداردهنده یا گمراه‌کننده، ادعای ایجاد بهبودی توسط آن محصول دارویی را نکند؛ ۳- نباید به نحو نامناسبی از عبارات گمراه‌کننده یا هشداردهنده یا از نمایش تصویری تغییراتی که در اثر بیماری یا جراحی بر بدن انسان ایجاد می‌شود، استفاده کند یا عملکرد محصول دارویی بر بدن انسان یا بخش‌هایی از آن را به این نحو نشان دهد؛ ۴- نباید به طور انحصاری یا عمدتاً کودکان را مخاطب قرار دهد؛ ۵- نباید این امر را القا کند که محصول دارویی یک ماده غذایی یا آرایشی یا دیگر محصول مصرفی است؛ ۶- نباید به توصیه دانشمندان، متخصصین بهداشت و کسانی که به واسطه شهرت علمی یا تخصص خود می‌توانند مصرف دارو را تشویق نمایند، اشاره نمایند؛ ۷- نباید القا کند که سلامتی شخص در اثر استفاده از دارو افزایش می‌یابد؛ ۸- نباید بیان کند که آثار استفاده از محصول تضمین شده است و همراه با واکنش نامطلوب نیست یا برابر یا بهتر از دیگر محصولات دارویی است (۹).

در مورد تبلیغ داروها خطاب به متخصصان و افرادی که صلاحیت تجویز آن را دارند، وفق دستورالعمل ۲۰۰۱/۸۳ دو شرط باید رعایت شود: ۱- اطلاعات ارائه‌شده منطبق با ویژگی‌های محصول باشد؛ ۲- طبقه‌بندی خاصی که محصول تحت آن عرضه می‌شود را عرضه نماید؛ نتیجه می‌گیریم تبلیغات نباید به گونه‌ای باشد که مصرف خودسرانه دارو را برای مخاطب ترغیب نماید و به خصوص در مورد داروهایی که نیاز به تجویز پزشک ندارند، توجه به قواعد مذکور ضروری

لازم جهت تبدیل استفاده‌های نامشروع از این فضا به کاربری‌های مفید و مطابق با اهداف اساسی و ابتدایی این نوع‌آوری بوده‌اند (۱۲). تبیین فرهنگ استفاده صحیح از این فضا و ترویج و نهادینه‌کردن این فرهنگ در جامعه از اقدامات اساسی محسوب می‌گردد که باید با تمسک به ابزارهای اطلاع‌رسانی به آن جامعه عمل پوشاند. تدابیر فوق‌ابزاری در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی و منفعل واقع‌شدن در مواجهه با جرائم سایبری است، در حالی که مفهوم نهادینه‌کردن فرهنگ استفاده صحیح از این فضا امری فراتر از این بوده و باید با استفاده از ابزارهای تبلیغاتی و آموزشی، ماهیت فضای سایبر را به گونه‌ای تعریف نماییم که جامعه، دنیای مجازی را به عنوان ابزاری جهت کمک به بشریت در راستای فعالیت‌های روزمره خود شناخته و همواره به دنبال این باشد که از فضای سایبر برای تسهیل و تسریع در امور خود استفاده نماید.

۵-۱-۲. بزه‌دیده‌زدایی: یکی از اقدامات مرتبط با پیشگیری اجتماعی که در پیشگیری از جرائم دارویی در فضای مجازی نیز می‌تواند نقش مؤثری داشته باشد، بزه‌دیده‌زدایی است. بزه‌دیده سایبری شخصی است که به علت بی‌احتیاطی و ناآگاهی از تدابیر حفاظتی در برخی مواقع خود عامل اصلی ارتکاب یک جرم سایبری محسوب می‌گردد. به عبارتی دیگر، بسیاری از مجرمین سایبری جهت ارتکاب اقدامات خود مترصد غفلت و بی‌احتیاطی کاربر اینترنتی هستند و با تحقق این شرط، اهداف خود را به مرحله اجرا خواهند گذاشت (۱۳). مصداق بارز این امر را می‌توان در تهیه داروهای غیر مجاز از طریق فضای مجازی مشاهده نمود که کاربران جهت رسیدن به اهداف غذایی یا دارویی خود بدون توجه به مجاز یا غیر مجازبودن عرضه دارو در فضای مجازی اقدام به خرید از شبکه‌های مجازی می‌نمایند، لذا به منظور جلوگیری از شکل‌گیری جرائم دارویی در عرصه مجازی باید حتی‌الامکان با آموزش و آگاه‌سازی کاربران و اتخاذ تدابیر امنیتی در فضای سایبر از تبدیل‌شدن کاربران سایبری به بزه‌دیدگان سایبری جلوگیری کرد، البته صرف بی‌اطلاعی و ناآگاهی از تدابیر امنیتی، عامل ایجاد بزه‌دیده سایبری نیست، بلکه در پاره‌ای

پیشگیری اجتماعی، وضعی و کیفری اشاره نمود. در ادامه با تأکید بر پیشگیری از جرائم دارویی در فضای مجازی به تبیین هر یک از این سه دسته راهبردهای پیشگیرانه می‌پردازیم.

۵-۱-۱. پیشگیری اجتماعی: پیشگیری اجتماعی، رایج‌ترین شکل پیشگیری اولیه و غیر کیفری است و شامل اقدامات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌شود. تغییر اوضاع و احوال نامساعد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، هسته اصلی این مدل از پیشگیری را تشکیل می‌دهند (۱۰). پیشگیری اجتماعی با ایجاد اصلاحات و تغییرات در فرد و جامعه، به دنبال جلوگیری از ارتکاب جرم است. عده‌ای از صاحب‌نظران، پیشگیری اجتماعی را اقداماتی می‌دانند که فقط در ارتباط با فرد قرار می‌گیرد. برخی نیز هم فرد و هم عموم جامعه را مؤثر می‌دانند. به عبارت دیگر پیشگیری اجتماعی، یعنی مداخله در محیط اجتماعی عمومی، مانند محیط‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی که نسبت به همه مشترک است و تأثیرگذاری بر محیط اجتماعی شخصی که خاص خود فرد است؛ با این تأکید که کلیه این محیط‌ها در فرآیند جامعه‌پذیری یک فرد نقش داشته و دارای کارکرد اجتماعی هستند، بدین ترتیب پیشگیری اجتماعی شامل آن دسته از تدابیر و اقداماتی است که با مداخله در فرآیند رشد افراد، بهبود شرایط زندگی آن‌ها و سالم‌سازی محیط اجتماعی و طبیعی، به دنبال حذف یا کاهش علل جرم‌زا و در نتیجه پیشگیری از بزهکاری است (۱۱). با این مختصر در ارتباط با پیشگیری اجتماعی به عنوان یکی از روش‌های پیشگیرانه، در ادامه به برخی از صور پیشگیری اجتماعی که رسانه‌ها می‌توانند کارکردهای مؤثری در پیشگیری از جرائم دارویی داشته باشند، پرداخته می‌شود.

۵-۱-۱. نهادینه‌کردن فرهنگ استفاده صحیح از فضای سایبر: یکی از تدابیر پیشگیرانه جامعه‌مدار از بروز تبعات نامطلوب یک ابداع جدید، استفاده از ابزارهایی در جهت نهادینه‌کردن کاربری صحیح و مشروع از آن می‌باشد. در این راستا، فضای مجازی به عنوان دستاورد بشری همواره آثاری اعم از مثبت و منفی در جامعه به وجود آورده است که به دنبال آن سیاستگذاران جنایی کشورها به دنبال ارائه تدابیر

موارد عوامل زیست‌شناختی مانند سن، جنس و یا عوامل اجتماعی، از قبیل مشاغل خطرناک و آسیب‌پذیر، شیوه زندگی، شرایط اجتماعی - اقتصادی و عوامل روان‌شناختی، از جمله سهل‌انگاری و بی‌توجهی و یا حتی بی‌ثباتی جنسی می‌تواند موجب شکل‌گیری بزه‌دیدگی به ویژه از نوع سایبری گردد. برخی از داروها به دلیل حیاتی‌بودن آن‌ها و کمبود عرضه، خود موجبات به وجود آمدن شبکه‌های مجرمانه دارویی شده است که متأسفانه در برخی از موارد شاهد همکاری و مشارکت تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان قانونی دارو نیز با این شبکه‌ها هستیم، لذا در بحث بزه‌دیدگی از جرائم دارویی، باید بسته به نوع بزه‌دیدگی و نیازی که بزه‌دیدگان به برخی از داروها دارند، تدابیر پیشگیرانه اتخاذ گردد.

۳-۱-۵. فضای مجازی و آگاه‌سازی: همان‌گونه که بیان شد، عصر حاضر عصر ارتباطات نامیده می‌شود و افزایش روزافزون در کارکردهای فضای مجازی، از قبیل کارکردهای خبری روزنامه‌ها و... از نقش مهم رسانه مجازی در آموزش و اطلاع‌رسانی حکایت دارد (۱۴). عملیات و کارزار رسانه مجازی به استفاده از مجموعه‌ای از رسانه‌های دبداری شنیداری نوشتاری الکترونیکی تبلیغاتی تالارهای گفتگو و نظایر آن گفته می‌شود که یک رفتار خاص در زمینه آسیب‌های اجتماعی، از قبیل اعتیاد، داروهای قاچاق، سوءمصرف دارو و یا دیگر اهداف، را دنبال می‌نماید (۱۵). در واقع یکی از کارکردهای اساسی رسانه‌ها اطلاع‌رسانی از وقایع است که در محیط اجتماعی واقع می‌شود. در عصر ارتباطات هیچ حادثه‌ای هرچند در دورترین مناطق جهانی باشد، منحصر به یک منطقه جغرافیایی نیست (۱۶). از این رو، ویژگی‌های فرا زمانی، فرامکانی و سرعت انتقال اطلاعات و... از خصیصه‌های وسائل ارتباط جمعی است. امروزه تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها در رسانه‌ها رسوخ کرده و از خصوصی‌ترین رفتار انسان‌ها تا بزرگ‌ترین تغییرات نهادهای اجتماعی و ساختارهای فرهنگی و سیاسی از طریق رسانه‌ها ارائه می‌شود (۱۷). یکی از مهم‌ترین آثار اطلاع‌رسانی رسانه‌های مجازی

حساس‌سازی مردم و مسئولین نسبت به انحرافات و خطرات جرائم دارویی است. در واقع لازمه حساس‌سازی اشخاص جامعه، مسئول‌سازی و جلب مشارکت آن‌ها در جهت پیشگیری از جرائم دارویی، آگاه‌سازی افراد نسبت به ابعاد و گسترش جرائم دارویی و میزان تأثیر آن جرائم در سلامت اشخاص و کیفیت زندگی افراد می‌باشد که می‌توان در فضای مجازی با روش‌های مختلف انجام گردد. اطلاع‌رسانی گسترده و هدفمند فضای مجازی از باندهای جرائم دارویی و شیوه‌های ارتکاب آن و هدف قبیح مرتکبین این جرائم در جهت رسیدن به سودهای کلان از طریق سلامت افراد جامعه و پرداختن به آثار و پیامدهای جرائم دارویی در جامعه - اعم از بزه‌دیدگی افراد و بزه‌دیدگی کلیت جامعه در مبارزه با آن جرائم - در اپیدمی‌های فراگیر مثل دوره کرونا، از طریق تهیه و پخش گزارش‌های خبری، مستندسازی و پخش آن در سایت‌ها و شبکه‌های مجازی و همچنین ارائه آمار و اخبار روزانه از اوضاع و احوال بیماران نیازمند و منتظر دارو از طریق سایت‌های تبلیغاتی و شبکه‌های اجتماعی می‌تواند باشد و از طرفی نیز با ایجاد بنرهای ثابت و انیمیشن و ایجاد انجمن‌ها و استفاده از تیزرها و فیلم‌ها و تبلیغات سمعی و بصری می‌توان به آگاه‌سازی اشخاص جامعه کمک نمود.

رسانه‌های جمعی اعم از روزنامه‌ها، مجلات، رادیو و تلویزیون، شبکه‌های اجتماعی و مجازی و... می‌توانند با آشکارسازی و اطلاع‌رسانی زوایای پنهان باندهای مجرمانه در قاچاق و سایر جرائم دارویی از خطراتی که متوجه جامعه است پیشگیری نمایند. رسانه‌های جمعی و مجازی با معرفی آسیب‌های مختلف اجتماعی و گزارش خطراتی که جرائم دارویی می‌تواند به کنشگران اجتماعی، به دنبال داشته باشد، به آن‌ها هشدار می‌دهد که رفتارهای مجرمانه در حوزه دارویی از یکسو سلامت جسم و روان آن‌ها را و از سوی دیگر سلامت اجتماع، اقتصاد و فرهنگ جامعه به مخاطره می‌اندازد، بدین ترتیب می‌توان دریافت که رسانه از طریق آموزش و آگاه‌سازی می‌تواند کارکردهای پیشگیرانه مؤثری داشته باشد.

امنیتی و اطلاعاتی به صورت مشتری کاذب، با نفوذ در بین فروشندگان و مخبرگیری در باندهای مربوطه می‌توانند در جهت شناسایی سرشبهه‌ها اقدام کنند، البته دخالت مستقیم پلیس بدون برنامه‌ریزی سبب متفرق شدن مجرمان این بازارها می‌شود و به دنبال آن، مجرمان محل ارتکاب را تغییر می‌دهند و فعالیت خود را در اماکن دیگر انجام می‌دهند و در نتیجه پیگیری و دستگیری مجرمان سخت‌تر خواهد بود.

۵-۱-۵. فضای مجازی و مشارکت اجتماعی: از طریق جلب مشارکت پایگاه‌های عام و خاص می‌توان موضوع جرائم دارویی را برجسته نمود و ضمن ایجاد حساسیت افکار عمومی و ایجاد اتفاق نظر در بین مردم نسبت به خطرات موجود در فضای مجازی و تهدیدات آن در تخلفات و جرائم دارویی نسبت به جامعه و افراد آن، می‌توان مشارکت عمومی تأثیرگذاران در بخش فضای مجازی اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی در امر پیشگیری با جرائم دارویی را جلب نمود. بهداشت فردی پایه اصلی سلامت فرد و در نهایت یک جامعه را تشکیل می‌دهد. یکی از مهم‌ترین راه‌های صیانت از بهداشت جامعه حمایت از حقوق مصرف‌کننده توسط ارگان‌های مختلف اجتماعی می‌باشد.

۵-۱-۶. فضای مجازی و تولیدات محتوای خاص: یکی دیگر از استراتژی‌های مجرمین در فروش داروهای تقلبی از طریق اینترنت برای به حداکثر رساندن سود، این است که پیشنهاد خود را با تقاضای دارویی هر منطقه جغرافیایی تطبیق داده‌اند. با تولید و طراحی بازی‌ها و سرگرمی‌های مجازی و انیمیشن‌های ضد تخلفات و جرائم دارویی که مخاطبین آن می‌تواند در سنین مختلف افراد باشد، می‌تواند نقش مهم و به سزایی در ایجاد روحیه مسئول‌سازی و مشارکت همگانی بر علیه تخلفات و جرائم دارویی که منجر به پیشگیری از جرائم خواهد شد، داشته باشد. با طراحی و ایجاد نرم افزارهای بومی منطبق با عوامل دخیل در سلامت افراد آن منطقه جغرافیایی در شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به برنامه‌ریزی برای نوع و سرعت در امر درمان افراد بومی آن منطقه کمک نماید و این امر منجر به پیشگیری از تخلفات و

۵-۱-۴. فضای مجازی و مسئول سازی: ایجاد احساس مسئولیت در بین اقشار مختلف جامعه و سازمان‌ها و نهادهای مربوطه در خصوص ترویج علوم پیشگیری از جرائم دارویی و تبلیغ زشتی‌های جرائم دارویی در بستر اینترنت و ایجاد حس مسئولیت نسبت به گزارش صفحات عکس‌ها و فیلم‌های ترویج تخلفات و جرائم دارویی و همچنین مربوط به فرهنگ مصرف بی‌رویه دارو و مشتقات آن به مبادی مربوطه، باید به گونه‌ای باشد که از یک طرف منجر به تولید و گسترش خودجوش پایگاه‌های فعال در زمینه پیشگیری از جرائم دارویی از طرف افراد جامعه باشد و از طرف دیگر با شناسایی ارگان‌ها و سازمان‌های دارای صفحات مجازی پرطرفدار و ورود آن‌ها به عرصه پیشگیری از جرائم دارویی منجر به تولید محتوای مرتبط در صفحات نامبرده گردد. در همین راستا باید سیاستگذاری در حوزه رسانه و فضای مجازی به ویژه از سوی شورای عالی فضای مجازی مورد توجه قرار گرفته و اسناد و مقررات مرتبط با متدهای پیشگیری از جرائم دارویی تصویب گردد.

در راستای پیشگیری از جرائم دارویی، در بسیاری از نظام‌های حقوقی، افتراقی‌سازی رسیدگی به جرائم فنی و تخصصی حوزه سلامت ظهور عینی پیدا نموده است، در نظام حقوقی ایران نیز افتراقی‌سازی در این حوزه وجود دارد و چنین مراجع تخصصی که به صورت خاص به جرائم دارویی رسیدگی می‌نمایند، پیش‌بینی شده است (۱۹-۱۸). یکی دیگر از مهم‌ترین اقدامات پیشگیرانه در ارتباط با مسئول‌سازی، همکاری نهادها و مردم با پلیس است. مبارزه با جرائم دارویی مهارت و آموزش‌های ویژه‌ای را می‌طلبد و کشف و ضبط داروهای تقلبی و فاسد نیازمند تخصص ویژه‌ای است که این تخصص تنها در خور مأموران و مسئولان انتظامی به ویژه پلیس آگاهی است. از این رو، همکاری نهادهای دولتی، غیر دولتی و مردم نیازی ضروری است. اتخاذ سیاست‌های جنایی در پیشگیری از قاچاق دارو، بررسی خلأهای قانونی، بهبود کیفیت تولیدات داخلی، آموزش تخصصی نیروهای پلیس در جهت کشف و تشخیص داروهای فاسد - تقلبی می‌تواند مهار این پدیده را رقم بزند. نیروهای

در واقع پیشگیری وضعی با تمرکز بر دو عنصر فرصت و ابزار از طریق ایجاد مانع در دستیابی به جرم، درصدد پیشگیری از وقوع آنست. در ادامه با تمرکز بر جرائم دارویی و پیشگیری از آن‌ها از طریق فضای مجازی برخی از مهم‌ترین شیوه‌های پیشگیری وضعی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۱. فضای مجازی و مدیریت آن: ایجاد تدابیر نظارتی توسط ارگان‌ها و سازمان‌های مبارز و کنترلگر، از جمله آن سازمان غذا و دارو علیه تخلفات و جرائم دارویی در فضای مجازی نقش مؤثری در پیشگیری از تخلفات و جرائم دارویی خواهد داشت که نقش دولت در امر سیاست جنایی پیشگیرانه در این زمینه نقش تعیین‌کننده خواهد داشت. در این زمینه خود شرکت‌های ارائه‌کننده خدمات اینترنتی و مجازی، می‌توانند با کنترل ترافیک و عبور و مرور کاربران فضای مجازی نقش ایفا نمایند و از طرفی نیز خانواده‌ها می‌توانند در نحوه ورود افراد خانواده به بستر اینترنت و نظارت و محدودسازی در استفاده از محتوا از طریق برنامه‌ها و رمزنگارها به امر پیشگیری از جرائم دارویی کمک نمایند. افراد خانواده در سنین مختلف نیاز به مصرف دارو می‌کنند، در دوره جوانی و نوجوانی موقع امتحانات مدارس برای بیداری و مطالعه در شب امتحان و کنترل استرس سر امتحان، در دوره میانسالی افراد برای رفع خستگی و دوری از فشار روحی و استرس کاری و در دوره کهنسالی افراد جهت رفع دردهای مضمّن و یا درمان بیماری‌ها نیاز به استفاده از دارو می‌گردد که نوعاً بدون تجویز پزشک و ارائه دارو بدون نسخه پزشک می‌باشد که با کنترل و نظارت افراد خانواده بر همدیگر در استفاده از فضای مجازی برای شناسایی و تهیه دارو، کمک شایانی به پیشگیری از تخلفات و جرائم دارویی خواهد شد. در رویکرد وضعی با پذیرش این پیش‌فرض که مدیریت و مداخله در محیط بلافاصله منتهی به ارتکاب جرم مانع ارتکاب جرائم دارویی می‌شود، چندین دسته اقدامات پیشگیرانه را می‌توان پیش‌بینی نمود: اقداماتی که موجب افزایش خطر دستگیری، افزایش دشواری ارتکاب و نیز کاهش منافع و در نهایت همه آن‌ها به کاهش وضعیت پیش‌جنایی منتهی می‌شود.

جرائم دارویی به صورت جلوگیری از درمان سرخود افراد با مصرف بی‌رویه دارو، فروش بدون نسخه دارو و توزیع خارج از شبکه دارو خواهد شد. اغلب تولیدات رسانه‌های اجتماعی مجازی، به مهارت‌ها و آموزش تخصصی نیاز ندارد. هر کسی با دسترسی به اینترنت می‌تواند وسایل تولید رسانه‌های مجازی را به کار بیندازد (۱۹). اقداماتی که لازم است در زمینه صیانت و سالم‌سازی محتوا انجام شود عبارت از: تأمین بستر حقوقی حمایت از تولید و عرضه محتوا و خدمات داخلی. ایجاد زیرساخت جمع‌آوری، ذخیره و تحلیل داده‌های عظیم شبکه‌ای، پیاده‌سازی سامانه احراز هویت کاربران خدمات ارتباطی کشور (۲۰). در ایران نیز، در دهمین جلسه شورای عالی فضای مجازی، در تاریخ ۱۱ آذرماه ۱۳۹۱ بر اساس ماده ۹ اساسنامه مرکز ملی فضای مجازی، سیاستگذاری در خصوص تشویق و ترغیب مستمر بخش خصوصی و مردمی برای فعال‌شدن در عرصه تولید محتوای مطلوب فضای مجازی و گسترش بازار کسب و کار و اشتغال‌زایی در این عرصه در چهارچوب مصوبات شورای عالی و نیز سیاستگذاری جهت حمایت حداکثری از مؤسسات، تشکل‌ها و نیروهای مردمی و متعهد و انقلابی در عرصه تولید محتوا در چهارچوب مصوبات شورای عالی، به عنوان وظایف این کمیسیون شناخته شده است.

۲-۴. پیشگیری وضعی: یکی دیگر از شیوه‌های پیشگیری از بزهکاری، پیشگیری وضعی است که با تغییر وضعیت فرد یا شرایط محیط بیرونی مانند مکان و زمان با کاهش جذابیت آماج و جاذبه‌زدایی از آن وضعیت (۲۱) درصدد برهم‌زدن شرایط ماقبل ارتکاب جرم است. پیشگیری وضعی متضمن برهم‌زدن فرصت‌ها و وضعیت‌های تحقق جرم است که نهادها، کارکردها یا دیگر منافع مهم عمومی را دربر می‌گیرد. مبنای پیشگیری وضعی تا حدودی متأثر از نظریه «حساب‌گری مجرمانه» جرمی بنتام (Jeremy Bentham) است. مطابق دیدگاه مذکور «هر فردی، به طور ناخودآگاه و بنا بر محاسبه نفع و زیان حاصل از کردار خویش، امور خود را اداره می‌کند، بدین‌صورت اگر دریابد که نتیجه عملی که از آن سود می‌برد، کیفر خواهد بود، از ارتکاب آن عمل پرهیز خواهد کرد» (۱۱).

این نوع اقدامات و نظایر آن‌ها با القای پیام خطر دستگیری و شرم‌ساری ناشی از احتمال مشاهده‌شدن، فرد مستعد را به تردید می‌اندازد و از ارتکاب جرائم سایبری بازمی‌دارد.

۴-۲-۵. از بین بردن فرصت‌های ارتکاب جرم: در بررسی نظریه فرصت جرم بیان می‌شود که فقدان محافظ کارآمد یکی از عوامل افزایش خطر ارتکاب جرم است؛ در مقابل، تقویت محافظت از آماج بالقوه جرم موجب انصراف بزهکار بالقوه از عملی کردن تصمیم ارتکاب جرم می‌شود و حتی در صورت اقدام مرتکب نیز موجب ناکامی وی در اتمام موفقیت‌آمیز عملیات اجرایی می‌شود. در این راستا، از جمله اقدامات پیشگیرانه، توسل به نهادهای پلیسی و انتظامی برای از بین بردن فرصت‌های ارتکاب جرائم دارویی از طریق شبکه‌های غیر قانونی و از جمله قاچاق است.

۵-۲-۵. توسعه نظارت‌های رسمی: به نظر دنیس رزنباوم، (Dennis Rosenbaum) نظارت رسمی، بهترین شیوه پیشگیری وضعی از جرم است. نظارت رسمی، مراقبت کاملاً آشکار و محسوسی است که هوشیاری و نظارت و کنترل اوضاع را به بزهکاران بالقوه یادآوری می‌کند و آن‌ها را متقاعد می‌سازد که در صورت ارتکاب جرم، شناسایی و دستگیر خواهند شد. افزایش احتمال واکنش فوری پلیس و نیروهای محافظ موجب انصراف بزهکاران بالقوه از ارتکاب جرم می‌شود. از جمله شیوه‌های این رسانه می‌توان به نصب دوربین‌های مدار بسته در نقاط معین و همچنین نصب دوربین‌های سنجش سرعت و ثبت تخلفات در جاده‌ها اشاره کرد (۲۲). در ارتباط با جرائم دارویی، نظارت‌های تعریف‌شده‌ای برای سازمان‌ها و نهادهای دولتی و مردمی پیش‌بینی شده است. بر اساس قسمت «ب» و «ج» بند ۱۱ ماده ۱ قانون تشکیلات و وظایف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مصوب ۱۳۶۷/۰۳/۰۳ مجلس شورای اسلامی، این وزارتخانه موظف به نظارت بر مواد غذایی و دارویی و تعیین ضوابط و استانداردهای مربوط به تولید، نگهداری و توزیع مواد خوردنی و آشامیدنی و چگونگی فعالیت مؤسسات خدماتی و تولیدی در این حوزه است. همچنین صدور، تمدید، لغو موقت و دائم پروانه ساخت

۲-۲-۵. پیشگیری از گذر جاذبه‌زدایی: یکی از اقدامات پیشگیرانه وضعی که می‌توان از آن در جهت کارکردهای رسانه‌ای برای پیشگیری از جرائم دارویی استفاده کرد، جاذبه‌زدایی از ارتکاب جرائم دارویی است. جاذبه‌زدایی به معنای از بی‌بردن منفعت ارتکاب جرم برای مرتکب است. بر این اساس، پیش‌بینی و به کارگیری تدابیری، منافع مورد انتظار را کاهش یا به حداقل رساند، به طوری که مرتکب با محاسبه هزینه - فایده از گذر اندیشه به عمل منصرف شود. در ارتباط با جرائم دارویی نیز، با توجه به اینکه منافع حاصل از این جرائم زیاد می‌باشد، باید در مقابل آن سیاست تقنینی متناسب ایجاد گردد تا بتوان با بالابردن هزینه ارتکاب جرم به عنوان عاملی بازدارنده در مقابل مجرمین بالقوه این جرائم قرار گرفت.

۳-۲-۵. افزایش خطرهای مد نظر برای ارتکاب جرم: مطابق رویکرد وضعی که در واقع یکی از پیش‌زمینه‌های فکری این رویکرد نیز می‌باشد؛ هر قدر خطر مترتب بر ارتکاب جرم بیشتر باشد، افراد کمتری رغبت به ارتکاب جرم خواهند داشت. در حوزه جرائم دارویی، از جمله مهم‌ترین اقداماتی که می‌توان با توسل به آن‌ها خطر ارتکاب چنین جرائمی را در فضای مجازی کاهش داد یا ارتکاب این جرائم پیشگیری نمود عبارتند از:

- جمع‌آوری مراکز فروش رسانه‌های رایانه‌ای غیر مجاز؛
- ایجاد یک سایت در فضای مجازی برای رسیدگی به شکایت مردمی - کلانتری مجازی؛
- معرفی سایت‌های مسأله‌دار به جامعه از نظر فرهنگی؛
- فیلتر کردن سایت‌ها، وبلاگ‌ها و... مسأله‌دار و غیر مجاز؛
- گشت فضای مجازی؛
- ردیابی IP تبلیغ‌کنندگان فروش داروها از کانال‌های غیر مجاز در فضای مجازی؛
- اطلاع‌رسانی عواقب ناشی از ارتکاب جرائم دارویی در فضای مجازی و تبعات آن برای مشتریان چنین داروهایی؛
- مراقبت و نظارت بر فعالیت‌های سایبری عرضه‌کنندگان دارو و خدمات درمانی.

قوانین مذکور زیرساخت قانونی مناسبی را جهت پیشگیری، شناسایی و برخورد با اقلام سلامت‌محور تقلبی و قاچاق و همچنین مدیریت بهینه زنجیره تأمین دارو و تجهیزات پزشکی ایجاد نموده که با اجرای هرچه دقیق‌تر آن می‌توان از حجم جرائم و تخلفاتی نظیر تقلب، قاچاق، کمبود، احتکار و سوءاستفاده از یارانه‌های دولتی در فرآورده‌های دارویی کاست؛ با این حال، این مقررات نیز با دقت کافی تنظیم نشده‌اند. برای مثال در بند «پ» ماده ۷ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، مقرر شده است که: «هرگونه واردات تجاری، ذخیره‌سازی، توزیع، عرضه و فروش کالاهای دارویی، واکسن، مواد زیستی (بیولوژیک)، طبیعی و سنتی، مکمل‌های تغذیه‌ای، آرایشی، بهداشتی، غذایی و ملزومات و تجهیزات پزشکی که در سامانه رهگیری و کنترل اصالت طبق ضوابطی که وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اعلام می‌کند، ثبت نشده باشد جرم محسوب می‌شود و با مجرم مطابق قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ برخورد می‌شود.» با مراجعه به قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ملاحظه می‌کنیم که برای این عمل مجازاتی مقرر نگردیده و هیچ جرمی یا تخلفی در این قانون نیز قابل تطبیق با اعمال مذکور در بند «پ» ماده ۷ نیست. در حال حاضر مراجع قضایی نیز در اعمال مجازات این جرم با ابهام مواجه هستند. در هنگام تصویب قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه به این مسأله توجه کافی نشد و تصور می‌شد که این عمل مشمول ماده ۲۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز است.

۵-۲-۶. برهم‌زدن بازارهای غیر قانونی: برهم‌زدن بازار جرم نیز تحقق هدف غایی از جرم را دچار تردید جدی می‌کند و انگیزه مرتکب را تنزل می‌دهد و موجب انصراف وی از ارتکاب جرم می‌شود. کنترل سایت‌های غیر مجاز فروش و عرضه داروها در فضای مجازی و در انواع شبکه‌های اجتماعی، ساماندهی سایت‌های مجاز عرضه و فروش دارو، صدور شناسه برای اشخاص مجاز و اخذ تعهد در خصوص عدم فعالیت‌های غیر مجاز و...، از جمله مواردی هستند که منجر به برهم‌زدن بازار جرائم دارویی در فضای مجازی می‌شوند. وزارت بهداشت و

مواد خوراکی و آشامیدنی، نظارت و کنترل کیفیت و تعیین ضوابط و مقررات لازم برای ساخت مواد خوراکی و آشامیدنی با این وزارتخانه است (قسمت «ب» بند ۱۲ ماده ۱ و بند ۱۳ همین ماده). تعیین ضوابط مربوط به ورود، ساخت، نگهداری، صدور مصرف، انهدام مواد اولیه خوراکی و آشامیدنی به استناد بند ۱۷ ماده ۱ قانون مذکور است. علاوه بر وزارتخانه، مراجع پاسخ‌دهی اداری به جرائم دارویی بر اساس نرخ وظایف و حدود صلاحیت و اختیارات شامل کارشناسان، مأموران و بازرسان وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، سازمان دامپزشکی کشور، سازمان بازرسی و نظارت و مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران می‌باشند. مراجع پاسخ‌دهی قضایی نیز دادگاه‌های عمومی و شعب تعزیرات حکومتی می‌باشند، زیرا جرائم موضوع قانون مواد خوراکی آشامیدنی و بهداشتی وفق ماده ۱۷ آن از جرائم عمومی محسوب و در صلاحیت محاکم دادگستری است، پس کلیه جرائم مندرج در این قانون از جرائم عمومی محسوب است و دادستان به محض مشاهده جرم مکلف به رسیدگی می‌باشد و نیازی به شکایت شاکی خصوصی نیست. علاوه بر این با اعلام جرم به تعزیرات حکومتی، سازمان تعزیرات حکومتی وابسته به وزارت دادگستری نیز در مواردی به جرائم مربوط به مواد غذایی و خوردنی رسیدگی می‌نماید. وفق ماده ۴۴ قانون تعزیرات حکومتی در امور بهداشتی و درمانی اعمال مجازات‌های تعزیرات حکومتی مانع از اجرای مجازات‌های دیگر نخواهد بود. همچنین با توجه به اهمیت موضوع نظارت، ردیابی، رهگیری و کنترل اصالت اقلام دارویی، در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (۵، ۶، ۱۳، ۱۸ و ۲۷)، قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (بند «پ» ماده ۷) و مصوبات شورای عالی امنیت ملی به صراحت به اجرای طرح و سامانه ردیابی، رهگیری و کنترل اصالت بر پایه سیستمی‌سازی اسناد تجاری و مجوزها و نیز ردیابی، رهگیری اقلام سلامت‌محور در زنجیره تأمین، توزیع، عرضه و مصرف این اقلام با همکاری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت رفاه، کار و امور اجتماعی و وزارت اطلاعات اشاره شده است (۲۳).

درمان بیشترین سهم را به همراه وزارت ارتباطات در برهم‌زدن بازارها دارد. به اعتقاد کارشناسان، قاچاق دارو و دیگر کالاهای سلامت‌محور پس از مواد مخدر و اسلحه، وحشتناک‌ترین نوع قاچاق است. با توجه به خطرات متعدد قاچاق کالاهای سلامت‌محور، قانونگذار با رویکرد بزه‌دیده‌محوری و حمایت از مصرف‌کننده و با خطرناک‌دانستن بزه‌کاران این نوع بزه با الهام از نظریه عدالت استحقاقی و مدیریت خطر هم در بزهکاری رفتار مرتکبان و هم در تعیین کیفر نگاهی کاملاً افتراقی و سخت‌گیرانه داشته است. مطابق آمار رسمی در سال ۱۳۹۸ حجم قاچاق لوازم آرایشی و بهداشتی حدود ۲۰۹۱ میلیون دلار، حجم قاچاق دارو مکمل‌های دارویی حدود ۸۲ میلیون دلار و حجم قاچاق تجهیزات پزشکی حدود ۶۹ میلیون دلار برآورد شده است. با مذاقه در آمار اعلامی مشخص است سیاست جنایی متخذه در این حوزه در سنوات اخیر کارایی کامل را نداشته و ضرورت دارد هم‌راستا با اتخاذ تدابیر کیفی اقدامات پیشگیرانه مانند نظارت بیشتر در ورود این کالاها به خصوص از مناطق آزاد به کشور، تسهیل واردات از بخش رسمی و حذف موانع غیر تعرفه‌ای، حذف این کالاها از فهرست کالاهای مجاز برای ورود توسط ملوانان کنترل و ساماندهی شبکه دست‌فروشی، فرهنگ‌سازی و آشناکردن عموم مردم نسبت به خطرات مصرف این کالاها از سوی متولیان این حوزه، از جمله ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز با جدیت بیشتری معمول شود (۲۴). یکی از عرصه‌های قابل انتقاد عملکرد پلیس، حوزه اقلام دارویی بوده است. برای مثال «بازار سیاه اقلام دارویی» از چالش‌های دامن‌گیر نظام سلامت است. با این حال، هیچ‌گونه اقدام مناسبی از سوی پلیس برای از بین بردن یا تضعیف بازار سیاه انجام نگرفته است. در این راستا تنها به «اقدامات پلیسی مانورگونه» اکتفا شده است. این اقدامات نیز عمدتاً با پدیده «جا به جایی جرم» رو به رو شده‌اند که از جمله مهم‌ترین ایراد وارده بر پیشگیری وضعی است.

۷-۲-۵. **تضییق یا زوال یا جلوگیری یا از بین بردن منافع / سود:** از بین بردن سود ناشی از ارتکاب جرم عملاً ارتکاب جرم را به عملی لغو و بی‌نتیجه تبدیل و سرانجام

مرتکب را از انجام جرم منصرف می‌کند. تعبیه کد، رمز برای به کارانداختن رادیو پخش خودرو، پاک کردن فوری دیوان‌نوشته‌ها و بی‌نزاکتی‌های روی دیوار از رایج‌ترین شیوه‌های این تکنیک است (۲۲). کاهش جاذبه آماج‌ها یا دستاوردهای مورد انتظار از جرم یا همان سود حاصل یا کاهش منافع حاصل از جرم شیوه‌ای وضعی است که در مقابله با جرائم دارویی نیز می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. این دسته شیوه‌ها، مبتنی بر نظریه انتخاب عقلانی و نظریه اقتصادی جرم است. مطابق این نظریه، فرد بزهکار با سنجش میزان سود و زیان حاصل، زمانی ارتکاب جرم را انتخاب می‌کند که منافع حاصل از جرم ارزشمندتر از ضررها و خطرهای ناشی از ارتکاب آن باشد. پنج شیوه زیر در این دسته جای می‌گیرند: ۱- پنهان/ مخفی کردن آماج جرم؛ ۲- از دسترس خارج کردن یا جا به جایی و برداشتن آماج جرم؛ ۳- شناسایی یا نشانه‌گذاری اموال؛ ۴- برهم‌زدن بازارهای غیر قانونی؛ ۵- تضییق یا زوال یا جلوگیری یا از بین بردن منافع/ سود. یکی دیگر از راهبردهای پیشگیری وضعی که کلارک به آن می‌پردازد، کاهش میزان درآمد و سود حاصل از ارتکاب جرم برای مجرمین است. این روش اشکال متنوعی دارد که عمده آن‌ها عبارت‌اند از: حذف آماج‌های جرم، علامت‌گذاری اموال، تقلیل وسوسه‌ها و حاکم کردن قواعد خاص بازدارنده در خصوص حذف آماج‌های جرم. می‌توان گفت با حذف یک آماج که مورد توجه مجرمین است و تبدیل آن به نوع دیگری که آن خصوصیات را نداشته باشد، می‌توان برنامه‌های ارتکاب جرم را از بین برد یا کاهش داد. مخفی کردن آماج جرم و شناسایی آماج جرم و در نتیجه ارتکاب جرم را از بزهکارانی که در جستجوی تعیین شکار مناسب هستند، سلب می‌کند. از مصادیق این شیوه، ممنوعیت فعالیت هرگونه عرضه و فروش دارو از طریق مجازی و شناسایی شبکه‌هایی است که برای فعالیت در این عرصه تشکیل شده است.

یکی از مهم‌ترین ایرادات یا آسیب‌های پیش روی پیشگیری از جرائم دارویی در این حوزه، تعارض منافع است. تعارض منافع یا تعارض علایق به حالت و وضعیتی اطلاق می‌شود که شخص یا اشخاصی از یک طرف در مقام و مسئولیت مورد اعتماد

۵-۲-۸. پیشگیری کیفری: رسانه‌ها جهت پیشگیری کیفری از جرائم دارویی در دو حوزه می‌توانند کارکردهای خود را ایفا نمایند. یکی از این حوزه‌ها، شناساندن قوانین و کیفرهایی است که ارتکاب جرائم دارویی به دنبال دارند. رسانه‌های جمعی و مجازی از طریق تبیین قانون و مقررات می‌کوشند تا رفتارهای افراد را در مسیر هنجارهای تعریف‌شده جامعه رهبری نمایند و به افراد بیاموزند که هرگاه فرد رفتارهای خود را بر اساس هنجارها و قواعد اجتماعی تنظیم نماید، از طرف جامعه پاداش داده می‌شود؛ بالطبع کنشگران اجتماعی نیز درمی‌یابند برای رسیدن به خواسته‌های خود باید به رفتارها و هنجارهایی روی بیاورند که قانون معین کرده است. به عبارت دیگر رسانه‌ها، از طریق اقناع و رسوخ به ذهن انسان‌ها، به درونی‌سازی، جذب و پذیرش قلبی هنجارها می‌پردازند (۲۸). رسانه‌ها با معرفی قوانین و مقررات و مجازات‌هایی که جرائم دارویی به دنبال دارند، شناخت همه‌جانبه‌ای از مضرات و زیان‌ها و عواقب جرائم دارویی در اختیار کنشگران و افراد جامعه قرار می‌دهند. حوزه دیگری که رسانه‌ها می‌توانند کارکرد پیشگیرانه کیفری از جرائم سایبری داشته باشند، جرم‌انگاری و لزوم پیش‌بینی قوانین کیفری مرتبط است. به عنوان نمونه جرم‌انگاری در تبلیغات دارو در فضای مجازی می‌تواند اقدامی پیشگیرانه داشته باشد، چراکه تبلیغات مستقیم برای مصرف‌کنندگان داروهای تجویزی، منجر به انتظارات غیر واقعی نسبت به اثربخشی داروها و عوارض جانبی آن‌ها و گاه، منجر به مرگ بیماران می‌شود. بر اساس ماده ۸۶ دستورالعمل/EC/۱۸۳/۲۰۰۱ پارلمان و شورای اروپا، تبلیغ محصولات دارویی، هر شکلی از اطلاع‌رسانی را از طریق مراجعه حضوری یا عملیات نظرسنجی یا مشوق‌هایی که برای توضیح و آگاهی، تجویز، تأمین، فروش یا مصرف محصولات دارویی، طراحی شده‌اند، شامل می‌شود. بر اساس بند ۳ ماده ۹۸۷ این دستورالعمل، تبلیغ محصولات دارویی، باید استفاده معقول از محصولات دارویی را از طریق ارائه آن، به صورت بی‌طرفانه و بدون اغراق در خصوص مطلوبیت‌ها و مزایای آن محصولات، تشویق کند. افزون بر این، همه

دیگران قرار می‌گیرند و از طرف دیگر خود دارای منافع شخصی یا گروهی مجزا و در تقابل و تعارض با مسئولیت مورد نظر هستند (۲۵).

تعارض منافع یا تعارض علایق به حالت و وضعیتی اطلاق می‌شود که شخص یا اشخاصی از یک طرف در مقام و مسئولیت مورد اعتماد دیگران قرار می‌گیرند و از طرف دیگر خود دارای منافع شخصی یا گروهی مجزا و در تقابل و تعارض با مسئولیت مورد نظر هستند. به بیان دیگر، فرد به صورت ناخواسته و در حالت بی‌طرفی در شرایطی قرار گیرد که میان منافع شخصی و حرفه‌ای او تضاد ایجاد شود. عرصه سلامت با توجه به جایگاهش در هجوم گسترده‌های شیوع تعارض منافع قرار دارد که به شکل‌های مختلفی پیش می‌آیند؛ این تعارض منافع، گاهی در منافع (مادی - غیر مادی) و مابین اعضای گروه پزشکی (حقیقی - حقوقی) رخ می‌دهد و گاهی اشخاصی از گروه‌های پزشکی غیر بالینی (حقوقی و اداری، آموزش، پژوهش یا درمان) هم درگیر آن می‌شوند. اهداف متفاوت و ناهماهنگ، تداخل اختیارات، ناهماهنگی در روند ارزیابی و نظام پاداش و کیفر، وظایف متقابل و وابستگی آنان به یکدیگر و عدم وجود منابع کافی از علل بروز تعارض منافع هستند (۲۶).

«عدم توجه به نقش و جایگاه ذی‌نفعان» در پیشگیری رسانه‌ای از جرائم دارویی یکی از دیگر معضلات مربوط به سیاست جنایی ایران در کنترل زنجیره تأمین اقلام دارویی است. در مواردی اتفاق افتاده است که شرکت‌های تأمین و پخش دارو برای به شکست انجامیدن یا مقابله با یک سیاست جدید یا در حال طراحی در حوزه اقلام دارویی عمده دارویی را توزیع نمی‌کنند یا باعث ایجاد اختلال در نظام دارویی می‌شوند و با فشار وارد کردن بر بازار دارو ابتکار عمل را در دست می‌گیرند (۲۷). ضمانت اجرای جرم اختلال در نظام دارویی نیز بسیار سبک است و تنها با جزای نقدی و محرومیت موقت مرتکب از اشتغال در حرف دارویی مواجه خواهد بود که به هیچ‌وجه بازدارنده نیست. به عبارتی در شرایط کنونی هرگونه تلاش برای کنترل نظام دارویی با نفوذ ذی‌نفعان قابل خنثی‌سازی است.

غیر قانونی در امور دارویی) با جزای نقدی کمی مواجه خواهد بود! این در حالی است که جرائم کوچک حوزه دارو نیز ارزش بالای چند صد میلیون تومان دارند. گاهی ارزش پرونده‌های جرائم و تخلفات دارویی به میلیاردها تومان نیز می‌رسد. مسلماً یک بزهکار در حوزه دارویی هیچ ابایی از ضمانت‌های اجرایی مذکور نخواهد داشت. چنانچه قبلاً گذشت، آمار تکرار جرم در مورد این‌گونه جرائم بسیار بالاست.

نتیجه‌گیری

با عنایت به مطالعات انجام‌یافته می‌توان به این نتیجه رسید که حجم فراوانی از اطلاعات مورد نیاز جامعه امروز، با استفاده از فضای مجازی، ذخیره، ارسال و توسعه می‌یابد. در این فضا، شاهد ارتکاب جرائم مختلفی هستیم که در برخی از آن‌ها داده و سامانه به عنوان موضوع جرم، در برخی به عنوان وسیله ارتکاب جرم و در برخی نیز به عنوان نتایج حاصل از ارتکاب جرم می‌باشد. در بحث جرائم دارویی، داده و سامانه به عنوان وسیله ارتکاب جرم مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد و مجرمین با استفاده از ظرفیت‌های موجود در این فضا، اقدامات مرتبط با عرضه و فروش داروها را به صورت غیر مجاز انجام می‌دهند. در مقابل، همین فضا، دارای کارکردهای پیشگیرانه نیز می‌باشد، یعنی با استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی می‌توان از ارتکاب جرائم دارویی پیشگیری نمود. همان‌گونه که بیان شد، رسانه‌های مجازی در پیشگیری از جرائم دارویی، می‌توانند در هر سه روش معمول پیشگیری از جرائم، یعنی پیشگیری اجتماعی، پیشگیری وضعی و پیشگیری کیفری کارکردهای مؤثری داشته باشند. در بحث پیشگیری اجتماعی می‌توان دریافت که رسانه‌ها می‌توانند شیوه‌های مبارزه با بزهکاری و پیشگیری از آن را به مردم آموزش دهند، آن‌ها را به تصویر کشیدن فرایند بزهکار شدن یک فرد، به مخاطبان می‌آموزند که جرائم دارویی چه خطراتی برای کنشگران و جامعه دارد و چگونه می‌توان از آسیب‌ها و انحرافات مرتبط با جرائم دارویی پیشگیری نمود. در پیشگیری وضعی با جاذبه‌زدایی، افزایش خطر، نظارت‌های رسمی و غیر

قسمت‌های تبلیغ محصولی دارویی، باید با مشخصاتی که در خلاصه خصوصیات محصول آمده است، منطبق باشد. تبلیغ محصولات دارویی که مخاطب آن عموم مردم هستند، به موجب بند ۱ ماده ۸۸، در دو مورد ممنوع است: ۱- آن دسته از محصولات دارویی که بر اساس ماده ۷۱، نیازمند نسخه یا تجویز پزشک‌اند؛ ۲- داروهایی که بر اساس تعریف کنوانسیون‌های بین‌المللی، نظیر کنوانسیون‌های ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ سازمان ملل متحد، حاوی ترکیبات روان‌گردان (پسیکو تروپ) و آرام‌بخش (مواد مخدر) هستند (۲۹). بر اساس ماده ۱ قانون تبلیغات تجاری، تبلیغ غیر واقعی درباره فرآورده‌های دارویی و آرایشی، ارائه اطلاعات نادرست، به هر روش، از جمله در رسانه‌های داخلی و خارجی یا فضای مجازی درباره آثار مصرف مواد و فرآورده‌های دارویی، خوراکی، آشامیدنی، آرایشی، گیاهی، طبیعی، مکمل و همچنین تجهیزات و ملزومات پزشکی، دندان‌پزشکی، آزمایشی و خدمات سلامت، ممنوع و مرتکب، به حبس یا جزای نقدی درجه شش و محرومیت از فعالیت شغلی و اجتماعی مرتبط، برای دو تا پنج سال، محکوم می‌شود، در صورتی که به مصرف‌کننده خسارتی وارد شود، افزون بر جبران آن، معادل دو تا پنج برابر خسارت وارد شده، به عنوان جزای نقدی، به این مجازات اضافه می‌شود. با عنایت به موارد یادشده، ویژگی‌های خاص فرآورده‌های دارویی و غیر قابل جبران بودن برخی از آثار زیانبار آن‌ها اقتضا دارد، چهارچوب حقوقی خاصی برای مسئولیت‌های ناشی از تولید داروها و عرضه تبیین شود، چراکه عیب و عوارض حاصل از دارو ممکن است تا سال‌ها پس از مصرف آن آشکار نشود (۳۰)، بدین ترتیب مقررات‌گذاری در این حوزه و پیش‌بینی قوانین کیفری بازدارنده ضرورتی انکارناپذیر برای سروسامان‌دادن عرضه و فروش دارو در فضای مجازی است.

با وجود اقدامات انجام‌یافته پیرامون جرم‌انگاری جرائم دارویی، ناکارآمدی قوانین یادشده و ضمانت‌اجراهای نامتناسب مشکلی است که مانع تحقق نتایج مورد انتظار از پیشگیری کیفری در جرائم دارویی شده است. مهم‌ترین جرم این حوزه (مداخله

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

بیانیه هوش مصنوعی

در نگارش و تألیف مقاله، از هوش مصنوعی بهره برده نشده است.

رسمی و نظایر این‌ها می‌توان عرضه و فروش دارو و ارتکاب جرائم دارویی را سخت و منافع ناشی از ارتکاب این‌گونه از جرائم را به حداقل رساند و در مقابل هزینه‌های ارتکاب آن را افزایش داد. جرم‌انگاری و رفع خلاءهای قانونی در راستای مبارزه با جرائم دارویی نیز از جمله راهبردهایی هستند که در پیشگیری کیفی می‌توان با توسل به آن‌ها منجر به بازدارندگی قوانین گردید. پیشنهادهای کاربردی:

- با عنایت به مجموعه قوانین و مقررات در نظام حقوقی و کیفری ایران، جرائم دارویی به صورت خاص مورد توجه مقنن قرار نگرفته و جرائم دارویی به صورت پراکنده در برخی از قوانین ذکر شده است. این در حالی است با توجه به تخصصی بودن حوزه سلامت می‌طلبد قانونگذار با نگاه ویژه ضمن پیش‌بینی قوانین خاص این حوزه، زمینه‌های پیشگیری از چنین جرائمی را با اعطای نقش به نهادها و مسئول‌سازی آن‌ها فراهم نماید.

با توجه به خلأهای سیاستگذاری در حوزه پیشگیری از جرائم دارویی و سایر جرائم حوزه سلامت در رسانه و فضای مجازی، می‌طلبد شورای عالی فضای مجازی نسبت به تدوین مقررات مرتبط با سیاست‌های پیشگیرانه، نتایج سوءاستفاده ارتکاب جرائم دارویی را فرهنگ‌سازی نماید.

مشارکت نویسندگان

جعفر عباس‌نژاد: نگارش مقاله، جمع‌آوری اطلاعات، گردآوری منابع.

محمود عباسی، فاطمه احدی و جمال بیگی: راهنمایی و نظارت بر تدوین مقاله، مرور و اصلاح مقاله.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

References

1. Mark W. Easy Email Training. Translated by Rezaei KH, Taherian Rizi A. Tehran: Free Book Institute; 2007. [Persian]
2. Moin M. Farhang Moin. 20th ed. Tehran: Amir Kabir Publications; 2006. [Persian]
3. Gholizadeh Nouri F. Descriptive Dictionary of Microsoft Computer Terms. Translated by Qolizadeh Nouri F. 1st ed. Tehran: Science Publishing House; 2012. [Persian]
4. Najafi Abrandabadi AH, Ashtari Mahini M. Theoretical-Practical Study of Article 5 of the Regulations on Addiction Prevention, Treatment of drug Addiction and Support for People at Risk of Addiction. *Crime Prevention Approach Quarterly*. 2020; 3(2): 13-42. [Persian]
5. Sorin W, Tankard J. Theories of communication. Translated by Dehghan AR. Tehran: Tehran University Press; 2009. [Persian]
6. Alexis T. Theories and researches of mass communication. Translated by Badiei N. Tehran: Hamshahri Publications; 2009. [Persian]
7. Zandi-Rad A, Behme-ai AW. The role of the media in crime prevention. *Legal Civilization*. 2023; 6(16): 207-224. [Persian]
8. Born E. The Cultural Dimension of Communication for Development. Translated by Falsafi M. Tehran: Sedavsima Publications; 1999.
9. Ghasemi Hamed A, Nabi Z, Aghababaei F. Prohibitions and restrictions on advertising in cyberspace within the framework of consumer rights. *Legal Research Quarterly*. 2017; 20(77): 91-115. [Persian]
10. Hosseini SI. The Role of Laws in the Prevention of Crimes and Social Harms. *Bi-Quarterly Journal of Islamic Studies on Soccial Injuries*. 2020; 1(2): 23-42. [Persian]
11. Gosen R. Theoretical Criminology. Translated by Keynia M. 7th ed. Tehran: Majd Spub; 2023. [Persian]
12. Kumar VS. Cybercrime, prevention and detection-Asset. *International Journal of Conceptions on Computing and Information Technology*. 2025; 10(1).
13. Ebrahimi S. Preventive Criminology. 1st ed. Tehran: Mizan Publications; 2011. Vol.1. [Persian]
14. Niqq CR, Long CR. A systematic review of single health behavior change interventions vs. multiple health behavior change interventions among older adults. *Translational Behavioral Medicine*. 2012; 2(2): 163-179.
15. Gorbani H, Jafari Fasharaki P. Psychological operations techniques in the media and news. Tehran: 1st Interdisciplinary Research Conference in Engineering & Management Sciences; 2021. [Persian]
16. Sarukhani B. The role of mass communication tools in preventing crime. Tehran: Ministry of Interior Publications; 2012. [Persian]
17. Habibzadeh A, Afkhami H, Naderpour M. Examining the dual role of mass media in the prevention and perpetrating crimes. *Social Order Quarterly*. 2009; 1(2): 107-142. [Persian]
18. Goldoust Jouybari R, Hajivand A, Alizadeh D, Tavassolifam B. Differentiation of the handling of health crimes. Maragheh: The 1st National Conference on Health Promotion and Legal and Medical Challenges Facing It; 2023. [Persian]
19. Keramati Moez H, Mirkhalili SM. Developmental prevention of child abuse in virtual social networks(Case study of teachers in the fifth district of Tehran). *Journal of Crime Prevention Studies*. 2021; 15(56): 1-30. [Persian]
20. Karamati Moez H. Children's Psychology in Virtual Networks. 1st ed. Tehran: Dadgstar Publications; 2019. [Persian]
21. Najafi Abrandabadi AH. Criminal Sciences (Essays in Honor of Professor Dr.Mohammad Ashuri). Tehran: Samt Publications; 2013. [Persian]
22. Mohammadnasl G. Police and Crime Prevention Policy. Tehran: Office of Applied Research of the Prevention Police, Naja, Publications of the Deputy Education and Training of Naja; 2016. [Persian]
23. Ebrahim-vand H. The intervention of Iran's criminal justice system in controlling the supply chain of pharmaceutical items. PhD Thesis. Tehran: Tarbiat Modares University; 2019. [Persian]
24. Millani A, Mozhdehipoor A. Analysis of the Criminal policy of the Headquarters for Anti-smuggling's commodity and currencies. *Judicial Law Views Quarterly (Law Views)*. 2022; 27(99): 191-214. [Persian]
25. Garner BA. Black's Law Dictionary. 11th ed. Toronto: Thomson Reuters; 2019.
26. Milanifar A, Akhondi MM, Paykarzadeh P, Larijani B. Assessing conflict of interest in Iran's health legal system. *IJMEHM*. 2011; 5(1): 1-16. [Persian]

27. Milanifar A, Akhondi MM, Paykarzadeh P, Larijani B. Assessing conflict of interest in Iran's health legal system. *IJMEHM*. 2011; 5(1): 1-16. [Persian]
28. Moran M. The Rise of Regulatory State. Edited by Coen D, Grant W, Wilson G. *The Oxford Handbook of Business and Government*. Oxford: Oxford University Press; 2009.
29. Addink H. *Good Governance: Concept and Context*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press; 2019.
30. Rees H. *Supply Chain Management in the Drug Industry. Delivering Patient Value for Pharmaceuticals and Biologics*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons Press; 2011.